ENERGETIKOS POLITIKA: BENDRIEJI PRINCIPAI

Šioje faktų suvestinėje paaiškinama ES energetikos politikos sistema ir jos esminiai dekarbonizacijos, konkurencingumo, tiekimo saugumo ir tvarumo principai. Joje išvardyti pagrindiniai teisės aktai, kuriais grindžiama energetikos sąjunga – nuo Atsinaujinančiųjų išteklių energijos direktyvos iki elektros energijos rinkos modelio reformos – ir apžvelgiama politikos raida, kurią lemia Europos žaliasis kursas ir siekis panaikinti priklausomybę nuo Rusijos iškastinio kuro. Suvestinėje taip pat aprašomas Europos Parlamento, kaip vienos iš teisėkūros institucijų, vaidmuo ir jo raginimai nustatyti platesnio užmojo klimato srities tikslus ir stiprinti tarpvalstybinį solidarumą energetikos srityje.

TEISINIS PAGRINDAS

— Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 194 straipsnis. Konkrečios nuostatos išdėstytos SESV 122 straipsnyje (dėl tiekimo saugumo) ir SESV 170–172 straipsniuose (dėl energetikos tinklų).

— Kitos SESV nuostatos, darančios poveikį energetikos politikai, išdėstytos:

  — SESV 114 straipsnyje, kuriuo sudaromos palankesnės sąlygos priimti su vidaus rinka susijusius energetikos teisės aktus (pvz., energijos vartojimo efektyvumo standartus, tinklo kodeksus), kai siekiama pašalinti prekybos kliūtis, o ne diktuoti nacionalinius energetikos sprendimus;

  — SESV 216–218 straipsniuose, kuriais ES suteikiami įgaliojimai derėtis dėl tarptautinių susitarimų dėl energetinio saugumo ir tiekimo partnerysčių ir užtikrinti jų vykdymą, užtikrinant vieningą požiūrį į pasaulinius energetikos iššūkius.

— Europos atominės energijos bendrijos (Euratomo) steigimo sutartis yra ES branduolinės politikos teisinis pagrindas. Ji nebuvo integruota į SESV ir išlieka atskira teisine sistema.

TIKSLAI

Pagal SESV 194 straipsnį pagrindiniai ES energetikos politikos tikslai yra:

— užtikrinti energijos rinkos veikimą,

— užtikrinti energijos tiekimo saugumą ES,

— skatinti energijos vartojimo efektyvumą bei taupymą ir naujų bei atsinaujinančių išteklių energijos formų plėtrą ir

— skatinti energetikos tinklų sujungimą.

Šios politikos esmė – pastangos sukurti visiškai integruotą energetikos sąjungą.

Pagal SESV 194 straipsnį kai kurios energetikos politikos sritys priklauso pasidalijamajai kompetencijai: tokiu būdu parodoma, kad siekiama sukurti bendrą energetikos politiką.

Tačiau kiekviena valstybė narė išlaiko teisę nustatyti savo konkretų energijos rūšių derinį ir naudoti savo kuro šaltinius.

ENERGIJOS VIDAUS RINKOS INTEGRAVIMAS: ENERGETIKOS SĄJUNGA

Visiškai integruota ir tinkamai veikianti energijos vidaus rinka užtikrintų prieinamas energijos kainas, duotų būtinus kainų signalus investicijoms į ekologišką energiją, užtikrintų energijos tiekimą ir padėtų surasti ekonomiškai efektyviausią būdą neutralizuoti poveikį klimatui. Energijos vidaus rinkos teisės aktai iš pradžių buvo grindžiami tarpvalstybinio bendradarbiavimo ir sąžiningos mažmeninės rinkos principais. Vėliau teisės aktuose daugiausia dėmesio skirta pasirengimui valdyti riziką, koordinavimui, paskatoms vartotojams, dekarbonizacijai ir energijos tiekimo saugumui. Daugiau informacijos pateikiama faktų suvestinėje 2.1.9 apie energijos vidaus rinką.

2030 IR 2050 M. DARBOTVARKIŲ ĮGYVENDINIMAS

A. Dabartinė energetikos politikos sistema

1. Žaliasis kursas. Pasirengimo įgyvendinti 55 % tikslą priemonių rinkinys (2021–2024 m.)

Europos žaliasis kursas yra pagrindinė ES strategija, kuria siekiama iki 2050 m. užtikrinti poveikio klimatui neutralumą. Jis įgyvendinamas 2021 m. Pasirengimo įgyvendinti 55 % tikslą priemonių rinkiniu – teisės aktų rinkiniu, kuriuo siekiama iki 2030 m. grynąjį išmetamą šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį sumažinti bent 55 proc.

2. Planas „REPowerEU“ (2022 m. – ...)

Žaliasis kursas buvo iš dalies pakeistas 2022 m. paskelbtu planu „REPowerEU“. Jo tikslas buvo greitai ir visiškai panaikinti priklausomybę nuo Rusijos iškastinio kuro. Plane gerokai padidinti Pasirengimo įgyvendinti 55 % tikslą priemonių rinkinio tikslai ir jis grindžiamas trimis pagrindiniais ramsčiais:

— energijos taupymu,

— tiekimo įvairinimu,

— spartesne atsinaujinančiųjų išteklių energetikos plėtra.

Pagal planą sutelkta beveik 300 mlrd. EUR, visų pirma panaudojant nepanaudotas paskolas pagal Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonę (EGADP) ir dotacijas, finansuojamas pardavus apyvartinių taršos leidimų prekybos sistemos (ATLPS) leidimus.

3. Įperkamos energijos veiksmų planas (2025 m. – ...)

Įperkamos energijos veiksmų planu, kuris pristatomas kaip švarios pramonės kurso dalis, siekiama sumažinti namų ūkių ir pramonės energijos sąnaudas. Jis grindžiamas keturiais ramsčiais:

— energijos išlaidų mažinimu,

— energetikos sąjungos kūrimo užbaigimu,

— investicijų pritraukimu ir rezultatų užtikrinimu,

— pasirengimu krizėms.

Jame taip pat paskelbta apie Komisijos ketinimą pasiūlyti Europos energetikos tinklų dokumentų rinkinį. Toks rinkinys pateiktas 2025 m. gruodžio mėn. ir juo siekiama spręsti tinklo perkrovos, vėlavimo išduoti leidimą, fragmentiško planavimo, atsinaujinančiųjų išteklių energijos integravimo kliūčių ir infrastruktūros saugumo spragų problemas.

4. Pagrindiniai ES energetikos srities teisės aktai

Aktas	Aprašymas
Transeuropinės energetikos infrastruktūros gairės (TEN-E)	Pirmą kartą priimtos 2013 m., gairės persvarstytos 2022 m. siekiant jas suderinti su žaliojo kurso tikslais. 2025 m. gruodžio mėn., rengiant tinklų dokumentų rinkinį, pasiūlyta nauja jų peržiūra. Jose nustatomi ir pagal jas remiami bendro intereso projektai (BIP), kurie yra didelio masto tarpvalstybiniai infrastruktūros projektai, būtini neutralaus poveikio klimatui ES.
Atsinaujinančiųjų išteklių energijos direktyva (AIED)	AIED I (2009 m.) nustatytas tikslas iki 2020 m. pasiekti, kad 20 proc. visos ES suvartojamos energijos sudarytų atsinaujinančiųjų išteklių energija. Eurostato duomenimis, 2020 m. ES atsinaujinančiųjų išteklių energijos dalis siekė 22,1 proc. AIED II (2018 m.) nustatytas privalomas tikslas, kad iki 2030 m. bent 32 proc. ES bendro galutinio energijos suvartojimo sudarytų atsinaujinančiųjų išteklių energija. AIED III (2023 m.) šis tikslas padidintas iki 42,5 proc., nustatant siektiną 45 proc. užmojį iki 2030 m.
Energijos vartojimo efektyvumo direktyva (EVED)	EVED I (2012 m.) nustatytas tikslas iki 2020 m. sutaupyti 20 proc. pirminės energijos, palyginti su prognozėmis. Tada EVED II (2018 m.) padidintas užmojis iki 2030 m. bent 32,5 proc. padidinti energijos vartojimo efektyvumą, palyginti su 2007 m. prognozėmis. Peržiūrėtoje EVED (2023 m.) nustatytas principas „svarbiausia – energijos vartojimo efektyvumas“ ir privalomas ES tikslas iki 2030 m. 11,7 proc. sumažinti galutinės energijos suvartojimą.
Pastatų energinio naudingumo direktyva (PEND)	Persvarstytoje PEND (2024 m.) reikalaujama, kad nuo 2030 m. visi nauji pastatai būtų visai netaršūs, o esami pastatai iki 2050 m. būtų pertvarkyti į visai netaršius pastatus.
Vandenilio ir dujų dekarbonizacijos dokumentų rinkinys	2024 m. dokumentų rinkiniu atnaujintos ES gamtinių dujų rinką reglamentuojančios taisyklės, nustatytos Dujų direktyvoje ir Dujų reglamente, sukuriant vandenilio reguliavimo sistemą ir dujų infrastruktūros srityje pereinant prie dekarbonizuotų dujų. Pagal jį taip pat iki 2049 m. bus palaipsniui panaikintos ilgalaikės sutartys dėl iškastinių dujų.
Elektros energijos rinkos modelis	Vienas po kito priimtais teisės aktų rinkiniais (1998, 2003, 2009 m.) liberalizuota ir integruota ES elektros energijos rinka. 2024 m. iš dalies keičiančia direktyva dėl elektros energijos rinkos modelio ir 2024 m. iš dalies keičiančiu reglamentu dėl elektros energijos rinkos modelio skatinamos ilgalaikės sutartys, stiprinama vartotojų apsauga ir sudaromos sąlygos dalytis energija.
Energijos mokesčių direktyva (EMD)	Joje nustatomi minimalūs mokesčių tarifai energiniams produktams, pavyzdžiui, elektros energijai, transporto degalams ir šiluminiam kurui, suderinant apmokestinimą, kad būtų remiama vidaus rinka, drauge suteikiant valstybėms narėms minimalių tarifų

	lankstumo galimybių. Vis dar deramasi dėl 2021 m. pasiūlymo suderinti energinių produktų apmokestinimą su ES aplinkos ir klimato politika.

B. 2030 m. tikslai ir strateginis planavimas

Pagal dabartinę sistemą valstybės narės turi parengti 10 metų integruotus nacionalinius energetikos ir klimato srities veiksmų planus (NEKSVP) 2021–2030 m. laikotarpiui, kas dvejus metus teikti pažangos ataskaitą ir parengti nuoseklias nacionalines ilgalaikes strategijas sutartiems energetikos srities tikslams ir Paryžiaus susitarimo tikslams pasiekti.

IŠORĖS RYŠIŲ ENERGETIKOS SRITYJE STIPRINIMAS

Priėmus sprendimą palaipsniui panaikinti rusiškos energijos importą, „REPowerEU“ plane pasiūlyta dideliu mastu ir greitai sumažinti ES suvartojamą iškastinių dujų kiekį bent 155 mlrd. kubinių metrų, t. y. tiek, kiek 2021 m. buvo importuota iš Rusijos. Tuo pačiu metu ES bendradarbiavo su tarptautiniais partneriais, siekdama įvairinti tiekimą, užtikrinti suskystintų gamtinių dujų (SGD) importą ir padidinti naują dujotiekiu tiekiamų dujų tiekimą. Dabartinė ES energetikos politikos strategija, išdėstyta bendrame komunikate dėl ES pasaulinės klimato ir energetikos vizijos, yra paspartinti perėjimą prie švarios ir tvarios energijos pasaulinėje rinkoje, sykiu užtikrinant energijos tiekimo saugumą ir prieigą prie žaliavų.

ENERGIJOS TIEKIMO SAUGUMO DIDINIMAS IR JUNGČIŲ GERINIMAS

Rusijai pradėjus invaziją į Ukrainą, tiekimo saugumas tapo pagrindiniu ES energetikos politikos prioritetu. Jį sudaro trys pagrindiniai aspektai: infrastruktūros atsparumas, išteklių įvairinimas ir koordinuotas reagavimas į ekstremaliąsias situacijas. Siekdama užtikrinti pakankamą dujų tiekimą iki žiemos laikotarpio, 2022 m. birželio mėn. ES priėmė Dujų laikymo reglamentą, kuriuo nustatyti privalomi ES masto saugyklų pripildymo tikslai (90 proc. prieš šildymo sezoną). Reglamento, kuris iš pradžių buvo priimtas kaip neatidėliotina priemonė, galiojimas buvo pratęstas iki 2027 m.

ES transeuropinės infrastruktūros politiką reglamentuoja transeuropinių tinklų (TEN) reglamentai (žr. faktų suvestinę 3.5.1 apie TEN), į kuriuos įtrauktos energetikos infrastruktūros (TEN-E) priemonės. TEN politika finansuojama pagal Europos infrastruktūros tinklų priemonę (žr. faktų suvestinę 3.5.2 apie TEN finansavimą).

ENERGIJOS VARTOJIMO EFEKTYVUMAS

ES energijos vartojimo efektyvumo politikos pagrindas yra nauja Energijos vartojimo efektyvumo direktyva (EVED), kurioje nustatytas tikslas iki 2030 m. 11,7 proc. sumažinti pirminės (orientacinis tikslas) ir galutinės energijos suvartojimą, palyginti su 2020 m. prognozėmis. Direktyva grindžiama principu „svarbiausia – energijos vartojimo efektyvumas“, kuriuo ES šalys įpareigojamos užtikrinti, kad priimant planavimo, politikos ir investicijų sprendimus būtų atsižvelgiama į efektyvaus energijos vartojimo sprendimus (žr. faktų suvestinę 2.3.8 apie energijos vartojimo efektyvumą).

Siekiant rodyti pavyzdį, EVED nustatytos konkrečios taisyklės, kuriomis siekiama spręsti energijos vartojimo efektyvumo viešajame sektoriuje klausimą. Visas viešasis

sektorius turi pasiekti, kad metinis suvartojamos energijos kiekis būtų sumažintas 1,9 proc., palyginti su 2021 m. Taip pat reikalaujama, kad valstybės narės kasmet renovuotų bent 3 proc. bendro viešosioms įstaigoms priklausančių pastatų patalpų ploto.

ATSINAUJINANČIŲJŲ IŠTEKLIŲ ENERGIJA

ES atsinaujinančiųjų išteklių energijos politikos kertinis akmuo yra Atsinaujinančiųjų išteklių energijos direktyva, kurioje nustatytas privalomas tikslas, kad iki 2030 m. atsinaujinančiųjų išteklių energija sudarytų 42,5 proc. galutinio ES suvartojamos energijos kiekio, siekiant pasiekti 45 proc. Šia direktyva atsinaujinančiųjų išteklių energija (saulės, vėjo, vandenyno ir hidroenergija, biomasė ir biokuras, geoterminė energija) skatinama teikiant nacionalinę paramą ir taikant ES finansavimo schemas, nes vien energijos rinkos negali užtikrinti pageidaujamo atsinaujinančiųjų energijos išteklių lygio ES (žr. faktų suvestinę 2.3.9 apie atsinaujinančiųjų išteklių energiją).

Siekdamos remti naujos kartos atsinaujinančiųjų išteklių energijos technologijų, kurios yra būtinos ES energetikos ir klimato srities tikslams pasiekti, mokslinius tyrimus, plėtrą ir diegimą, valstybės narės nustatė orientacinį inovatyvių atsinaujinančiųjų išteklių energijos technologijų tikslą, kad iki 2030 m. jos sudarytų bent 5 proc. visų naujai įrengtų atsinaujinančiųjų išteklių energijos pajėgumų.

EUROPOS PARLAMENTO VAIDMUO

Europos Parlamentas yra viena iš teisėkūros institucijų – jis dalyvauja formuojant energetikos sąjungą ir nuolat ragino nustatyti didesnius klimato srities tikslus ir stiprinti tarpvalstybinį solidarumą. Naujausiose Parlamento rezoliucijose dėl energetikos atsispindi vis didesnis klimato ir aplinkos apsaugos tikslų, kuriais grindžiama ES energetikos politika, aktualumas ir užmojis.

— 2025 m. birželio 19 d. rezoliucijoje dėl švarios pramonės kurso Parlamentas pabrėžė, kad reikia užbaigti kurti energetikos sąjungą, ir paragino valstybes nares, perdavimo sistemos operatorius ir Komisiją skatinti tarpvalstybinius elektros energijos mainus ir stengtis pasiekti dabartinį 15 proc. tinklų sujungimo tikslą.

— 2025 m. birželio 19 d. rezoliucijoje dėl elektros tinklų Parlamentas pabrėžė, kad elektros tinklai yra ypač svarbūs ES siekiant pereiti prie konkurencingos nulinio išmetamųjų teršalų balanso ekonomikos iki 2050 m., ir paragino valstybes nares išnagrinėti, optimizuoti, modernizuoti ir visapusiškai plėtoti savo elektros energijos tinklų pajėgumą, įskaitant perdavimą ir skirstymą.

— 2025 m. liepos 8 d. rezoliucijoje dėl energijos tiekimo saugumo ES Parlamentas pabrėžė, kad svarbu laipsniškai nutraukti Rusijos iškastinio kuro importą, tiesti dujų ir elektros jungtis per Vidurio ir Pietryčių Europą palei šiaurės–pietų ašį, įvairinti SGD terminalus ir plėtoti vamzdynus.

2025 m. birželio 17 d. Komisija pateikė pasiūlymą dėl reglamento, pagal kurį siekiama iki 2027 m. pabaigos laipsniškai nutraukti visą Rusijos dujotiekiais tiekiamų dujų ir SGD importą į ES. Derybų metu Pramonės, mokslinių tyrimų ir energetikos (ITRE) komiteto ir Tarptautinės prekybos (INTA) komiteto nariai pasisakė už tai, kad būtų visiškai uždraustas Rusijos naftos importas ir paspartintas laipsniškas Rusijos dujų

atsisakymas. 2026 m. sausio 26 d. priimtas Reglamentas dėl laipsniško gamtinių dujų importo iš Rusijos nutraukimo ir pasirengimo laipsniškai nutraukti Rusijos naftos importą (Reglamentas (ES) 2026/261). Juo uždraudžiamas Rusijos SGD ir dujotiekiais tiekiamų dujų importas nuo 2027 m. rudens ir reikalaujama, kad valstybės narės iki 2026 m. kovo 1 d. pateiktų įvairinimo planus, kuriuose būtų išsamiai nurodytos Rusijos energijos tiekimo pakeitimo tarpiniai tikslai. Parlamentas laukia Komisijos pasiūlymo dėl teisėkūros procedūra priimamo akto dėl Rusijos naftos importo į ES uždraudimo.

ITRE komitetas yra vienas didžiausių ir aktyviausių Parlamento komitetų – jį sudaro 90 narių. Jis yra atsakingas už svarbių teisės aktų, susijusių su energijos tiekimo saugumu, energijos vartojimo efektyvumu ir atsinaujinančiųjų išteklių energijos integravimu, rengimą ir keitimą. Be savo teisėkūros pareigų, ITRE komitetas atlieka pagrindinį vaidmenį tikrinant Komisijos pasiūlymus ir prisideda prie energetikos sąjungos įgyvendinimo stebėsenos. Rengdamas ekspertų klausymus ir tiesiogiai derėdamasis su Taryba, komitetas padeda užtikrinti, kad energetikos politikoje būtų suderinti dvejopi pramonės konkurencingumo ir vartotojų įperkamumo poreikiai, ir taip užtikrina tvarų Europos klestėjimą.

Šią faktų suvestinę parengė Europos Parlamento Transformacijos, naujovių ir sveikatos teminis skyrius. Daugiau informacijos šia tema pateikiama Pramonės, mokslinių tyrimų ir energetikos komiteto (ITRE) interneto svetainėje.

Marianne Simonne Eva MAQUET / Matias Kambic
04/2026